

ДРАМАТИЧНА ПОЕМА В ТВОРЧОСТІ Д.Г. БАЙРОНА

У статті проаналізовано особливості жанру драматичної поеми в творчості Д.Г. Байрона. Порівнюючи поему "Манфред" і містерію "Каїн", виділено головні й другорядні елементи в структурі жанру, їх взаємодію та взаємовплив і запропоновано авторське визначення драматичної поеми.

Розквіт драматичної поеми як жанру, в якому органічно поєднуються форми драми та ліро-епічної поеми, на думку багатьох вчених, пов'язаний із перемогою в європейській літературі романтизму [1: 36]. Серед письменників, які своїми творами долучилися до процесу творення нової жанрової структури, найчастіше згадується ім'я видатного англійського поета-романтика Д.Г. Байрона, автора відомої ліро-епічної поеми "Паломництво Чайльд Гарольда". Увагу дослідників привертає його поема "Манфред", яку сам автор характеризував як "...необузданна, метафізична и необъяснима..." [2: 820]. Але не тільки поема "Манфред" викликає зацікавлення в дослідників жанру драматичної поеми, є у творчості англійського письменника ще один твір, який сам Байрон вважає подібним до вище згаданої поеми. Так, в листі до Мура в 1821 р. поет писав про свій новий твір: "Трагедия написана в метафизическом стиле "Манфреда" [3: 347]. Мова йде про містерію "Каїн". Тому логічно буде для з'ясування генотипу драматичної поеми, створеної Д.Г. Байроном, звернутися до цих двох творів: поеми "Манфред" і містерії "Каїн", тому що "...Сравнение не уничтожает специфического качества изучаемого явления, напротив, только с помощью сравнения – можно установить, в чем заключается это качество..." [4: 137].

Теми обох творів підказані автору подіями його особистого життя (втрата родини, багаторічне, добровільне вигнання) і бажанням зрозуміти сенс людського існування. І в "Манфреді", і в "Каїні" Байрон звертається до серйозних філософських питань: життя й смерть, призначення людини. Цікаво, що ці проблеми в названих творах хвилюють тільки одного головного героя, що є характерною рисою романтизму. Саме він у своїх роздумах намагається вирішити поставлені питання:

Манфред: *Скорбь – знание, и тот, кто им богаче, тот должен был в страданиях постигнуть, что древо знания – не древо жизни...* [5: 6].

Каїн: *..Дало же древо знанье,
Другое – жизнь дало бы. Жизнь есть благо,
И знание есть благо. Как же может
Быть злом добро?* [5: 332].

І поема "Манфред", і містерія "Каїн" насичені глибокими переживаннями головних героїв, їх боротьбою з самими собою, і сила почуттів наростає з наближенням трагічного фіналу. Головний герой кожного твору подумки, через моральні страждання шукає правильний шлях, і тільки в кінці виявляється спроможним на вчинок: Манфред іде з життя, Каїн кидає виклик Ієгові й відправляється у вигнання.

Власне, подібний кінець є очікуваним, запрограмованим автором із самого початку, як фатум, рок, прокляття, наперед визначеність, у давньогрецькій трагедії:

Манфред: *... моя душа
Не знает сна, и я глаза смыкаю
Лишь для того, чтоб внутрь души смотреть.
Не странно ли, что я еще имею
Подобие и облик человека,
Что я живу?* [5: 5, 6].

Каїн: *Мне не о чем молиться.
Адам: И не за что быть благородным?*

Каїн: *Нет.*

Адам: *Но ты живешь?*

Каїн: *Чтоб умереть?* [5: 332]

Слід зазначити, що близькість до архітектоніки давньогрецької трагедії спостерігається й у взаємодії головного героя з другорядними. Якщо Манфред і Каїн посідають місце "протагоністів", то про другорядних героїв можна сказати, що їм дісталася роль античного хору: вони розповідають про героя й репліками спонукають до певних роздумів, тобто виконують роль автора.

Наприклад, в поемі "Манфред":

Голос, що закликає:
*Изливаю над тобой
Уготованной судьбой,
Роковой финал твоих
Мук и горестей земных:
Ни забвенья, ни могилы
Не найдет твой дух унылый...
Без конца томись, страдай
И в страданиях – увядай!* [5: 13]

Цікаво, що автор не вклав ці слова у уста жодного з героїв, це просто голос, що промовляє закляття, віщує долю. В містерії "Каїн" всі герої в очікуванні смерті, хоча ніхто з них "не може пояснити її як явище чи події":

Каїн: *Отец мой говорит*

*О ней как о чудовище; мать плачет
При слове "смерть"; брат Авель к небесам
Возводит очи; Села потупляет
Свои к земле, шепча молитву; Ада
Глядит в мои [5: 341].*

Навіть Люцифер не втручається в хід подій, а тільки констатує факт:

*Люцифер: Ведь кто наполнить
Должен царство смерти?*

Ты и твой род. Оно еще так пусто

В сравненье в тем, что будет [5: 366].

Лінійна композиція, в якій "... моменти індивідуалізму персонажів, їхніх діянь і вчинків наче спроектовані виразним актом волі..." [6: 69], добігає логічного кінця, запрограмованого автором. Ще В.Г. Белінський пропонував літературу, в якій " поэт... пересоздает жизнь по собственному идеалу, зависящему от образа его воззрения на вещи", назвати ідеальною [7: 262]. Таким чином, критик підкреслив, виділив роль суб'єктивного, ліричного, а в якості прикладу наводив поему Байрона "Манфред". Продовжуючи думку В.Г. Белінського, можна висловити припущення, що саме завдяки пафосно-емоційному забарвленню внутрішнього сюжету й особливо через трагічний кінець, поема набуває драматичного звучання. Але з іншого боку, драматична поема є драматичною не тільки завдяки трагічним переживанням героїв, але і формально, бо нагадує драму переліком дійових осіб, скупими ремарками, власне дійством, яке розгортається ніби-то саме по собі, без участі автора. Хоча можна зауважити, що власне дійства в поемі "Манфред" і в містерії "Каїн" немає: внутрішній сюжет породжує схематичність характерів другорядних героїв, інтер'єру й пейзажу.

І як наслідок, проблематичність постановки на сцені, бо "... драматична поема – це твір, написаний у драматичній формі, але без звернення особливої уваги на сцену та її закони. Входи і виходи, рух на сцені, зміна декорацій, слухові і зорові ефекти – все те, що зветься сценічністю, - все це небагато важить у жанрі драматичної поеми... Основний наголос падає на сам текст літературного твору" [6: 147].

Ще М.В. Гоголь зауважував, "что драма живет только на сцене", а не придатну до постановки п'єсу називав "неоконченным произведением" [8: 150].

Отже, драматична поема, створена Д.Г. Байроном, є неосинкретичним жанром, у якому головну роль відіграє ліричний елемент, що набуває підсилення завдяки драматичній формі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Н.А. Гуляев. Теория литературы. – М.: Высшая школа, 1977. – 345 с.
2. Д.Г. Байрон. Стихотворения. Поэмы. Драматургия. – М.: Рипол классик, 1990. – 820 с.
3. Д.Г. Байрон. Избранное. – М.: Просвещение, 1984. – 382 с.
4. В.М. Жирмунский. Сравнительное литературоведение. – Л.: Наука, 1979. – 491 с.
5. Д.Г. Байрон. СС в 4-х т.– М.: Правда, 1981. – Т.4. – 481 с.
6. С. Хороб. Українська драматургія: кризь виміри часу. (Теоретичні та історико-літературні аспекти драми). Івано-Франківськ: Лілея. – НВ, 1999. – 353 с.
7. В.Г. Белинский. ПСС. – М.-Л., 1953. – Т.1. – 596 с.
8. А.С. Пушкин. Драматические произведения. Проза. – М.: Просвещение, 1984. – 350 с.

Матеріал надійшов до редакції 17.09.2006 р.

Тищенко Т.Г. Драматическая поэма в творчестве Д.Г. Байрона.

В статье анализируются особенности жанра драматической поэмы в творчестве Д.Г. Байрона. Сравнение поэмы "Манфред" и мистерии "Каин" позволяет выделить главные и второстепенные элементы в структуре жанра, их взаимодействие и взаимовлияние; предложено авторское определение драматической поэмы.

Timenko T.G. Dramatic Poem in G.G. Byron's Works.

The article analyses the specific features of dramatic poem in G.G. Byron's works. Comparing poem "Manfred" with a mystery play "Cain" author sets apart the main and secondary elements in the genre structure as well as their interaction and mutual influence and suggests her own definition of the dramatic poem.